

אָרץ אָרץ אָרץ, שמעי דבר

עפרה צימבליסטה/ אלה ליטביץ

התערוכה אָרץ אָרץ אָרץ, שמעי דבר מפגישה בין שתי אמניות המשתייכות לדורות שונים בשדה האמנות המקומי – עפרה צימבליסטה (1939 - 2014) ואלה ליטביץ. על אף מרחק הזמן, והשוני בפרקטיקה האמנותית, חולקות השתיים משיכה עיקשת ורבת-עוצמה אל האדמה, שהיא להן מושא-חקר מתמשך. מפגש זה מזמן קריאה רב-שכבתית של (ה)אדמה כמרחב של זמן, זיכרון וזהות.

מדיום התבליט היה מצע עבודה דומיננטי עבור צימבליסטה במהלך שנות השמונים והתשעים. במרבית התבליטים שיצרה בשנים אלה נוכחת האדמה כסמן של מרחב סימבולי-מטאפורי המהדהד מוות. בין שכבות החומר מוטמעות דמויות אנושיות הנקברות באדמה או נאבקות להיחלץ ממנה. לצד עבודות אלו יצרה צימבליסטה את *חתכי האדמה* (1984), סדרת תבליטים המבטאת יחס שונה אל האדמה.

סידרה חד-פעמית ויוצאת דופן זו מציגה תבליטים העשויים משכבות חומר דמויות אדמה הכלואות בתוך מסגרות ברזל. לתבליטים גדולי-ממדים אלה אופי ריאליסטי המאזכר פרקטיקות מדעיות של איסוף דגימות קרקע. פני השטח המעובדים משמרים את האורגניות של האדמה ומדמים תהליכי שיקוע ובליייה ארוכי שנים. העבודות הן כעדויות אילמות להצטברותו של הזמן ולהתפתחותו האיטית של כדור הארץ.

עם זאת, קנה המידה האנושי של העבודות שולל את ההקשר המחקרי: אלו אינן דגימות קרקע מאוסף סטרטיגרפיה, אלא מעין צוהרי הצצה לקרביה של האדמה. בנוכחותן המונומנטלית אצורים עוצמה ויופי רב, וניכרת עמידותה של האדמה אל מול ארעיותו של האדם. אף שקדמו לסדרה זו ניסיונות משחקיים שבהם הופיעה האדמה כחומר גלם ו/או כדימוי לירי-מופשט בציורים ובתבליטים אחרים, *בחתכי האדמה* נחשף מבט של השתאות והערצה הרואה באדמה ישות נשגבת ועל-זמנית.

מול עמדתה הרומנטית של צימבליסטה ניצבת העבודה החדשה של אלה ליטביץ אָרץ אָרץ אָרץ, שמעי דבר (2026) המתבוננת ושואלת על המציאות הישראלית העכשווית. העבודה התהוותה מתוך תחושת ערעור עמוקה ביחס לאופיו של המקום בשנתיים האחרונות. בחיפוש עקר אחר אובייקטיביות החלה האמנית לאסוף דגימות קרקע, כמי שמבקשת להגדיר מחדש את החומר הבסיסי ביותר ממנו מורכב המרחב. ליטביץ בוחנת מחדש את יחסיה עם האדמה, והולכת בעקבות הגותו הדואלית של גסטון בשלאר שראה באדמה חומר המאפשר מנוחה, התמסרות ובטחון – בית ומקלט; ובה בעת מזהה בה יסוד של התנגדות טעון ומסוכסך – זירת מאבק.¹

¹ גסטון בשלאר (Gaston Bachelard) בשני ספריו המוקדשים ליסוד האדמה משנת 1948, המהווים חלק מ"הפואטיקה של היסודות": *האדמה וחלומות המנוחה (La Terre et les rêveries du repos)* ו*האדמה וחלומות הרצון (La Terre et les rêveries de la volonté)*.

כבכרוניקה של כשלון ידוע מראש, ליטביץ מנסה להפריד בין החומר הממשי לבין המטענים שהוא נושא – הרוח, הזיכרון והמשמעויות הפוליטיות והתרבותיות שבני האדם רואים בו ולשאל האם ניתן להפריד את האָרְךָ מהאָרְךָ. באמצעות מהלך סמי-מדעי, חזרה האמנית על פעולה של דילול וניקוי של האדמה עד כדי צמצום מירבי. את תמיסת האדמה מרחח במשיכות עדינות על גבי נייר, עד להיווצרותם של משטחי צבע לא אחידים. התוצאה היא שנים-עשר אקוורלים עדינים בעלי קומפוזיציה אטמוספרית היוצרים קו אופק מנטלי מדומיין, המורכב מן היסוד החומרי הבסיסי ביותר – כהצעה לראות נוף אחר. הוויתור המכוון על זיהוי המקור הגאוגרפי של הדגימות מחזק את המהלך האמנותי, המבקש לנטרל את החומר מהקשריו הסימבוליים ולנסות כך להפריד בין אדמה וקרקע.

לצדם של האקוורלים מוצגים בקבוק זכוכית ובו נוזל שקוף וכוס קטנה. בתהליך הדומה לעבודת רוקחות הומאופתית, מזקקת ליטביץ תמיסה מאדמת הבית; לאחר מחזורים חוזרים של פוטנטיזציה – דילול וניעור – נותר בו, על-פי התפישה ההומאופתית, רק זיכרון החומר. הנוזל השקוף נושא את חותמה האנרגטי של האדמה שעברה דרכו, כמו גם את מטעניה הרגשיים והרעיוניים.

בבסיסה של ההומאופתיה עומד העיקרון "דומה בדומה ירפא" (*Similia Similibus Curentur*) – על-פיו חומר שהוא מקור של כאב או שיבוש, הוא גם זה הטומן בחובו את פוטנציאל התיקון. אולם, כשמדובר באדמה הנושאת זיכרון של מאבק ונקמה, הפעולה הופכת טעונה: הריפוי והסכנה כרוכים זה בזה. הכוס המונחת לצד הבקבוק אינה רק כלי הגשה, היא הזמנה ללגום מזיכרון אדמת המקום.

במאמו "אמא אדמה טובה: מדומיין או ליטרלי"² גיימס הילמן טוען שהטרגדיה בישראל טמונה בניסיון "לממש" את הארץ המדומינת בתוך גיאוגרפיה ספציפית, מה שיוצר קונפליקט בלתי פתיר. הוא יוצא נגד הדימוי הרומנטי של האדמה כ"אמא טובה" בלבד, ומבקש להראותה גם כישות אוטונומית, חזקה ולעיתים אכזרית. הכישלון שליטביץ חותרת אליו הוא המקום שהילמן מציע כריפוי: העובדה שכל חומר הוא תמיד גם אנרגיה ורוח, היא זו שמשאירה מקום לדמיון, ודמיון הוא הפעולה הראשונה הנדרשת לחיי רוח.

² Hillman, James. "Good Mother Earth: Imaginal or Literal." In *Mythic Figures*, edited by Joanne H. Stroud (Uniform Edition of the Writings of James Hillman, Vol. 6), Spring Publications, Inc. https://www.springpublications.com/ue_index.html?utm_source=chatgpt.com